«قیرغیز» قوم اسمنك منشائی

لودویغ ایکه‌تی
بودا پشته دارالفنوندن مأذون تورکیات دوقتوری

تورك تاریخنك الك اسكی واسكی دورلرینك تدقیقی ایچون قوم وقبیله اسملرینك ایضاحی مهم بر واسطه تشكیل ایدر . حالبوكه «هون، آوار»، «بولغار» ، «پچنك» اسملری تحتنده‌نه آكلاشیلمه‌سی لازم‌كلدیكنه دائر، بو كون‌بیله، الك اوفاق برفكرمز اولمادیغی شبهه كوتورمز برحقیقتدر . آنجاق شوقاداری محققدركه بواسملر، برچوق احوالده ، اسكی توركلرك پك مجهول قالمش اولان سیاسی تشكیلاتلرینی تنویره خدمت ایتمك اعتباریله ، مدنیت تاریخنه عائد مهم برر آبده ماهیتنده‌در. بونلردن یالكز الك مهملرینی ذكر ایتمش اولمق ایچون مثلا «تورك» (۱) ، «اوناوق» (۲)، و«اوغوز»(۳) اسملریله «قونستانتینوس پورفیروغه‌نه‌توس» طرفندن قید اولونان سكز «پچنك» (٤) قبیله‌سنك اسملرینی مثال كتیره‌بیلیرز .

بومواددن آتیده‌كی مقاله‌مزده «قیرغیز»اسمنك ایضاحی ایله‌ز تكینله‌شدیرمك امیدنده‌یز.

بواسمك ایضاحی برچوق دفعه‌لر تجربه ایدیلمش ایسه بونلردن هیچ بری صدره شفا ویرمیور. شیمدی‌یه قادار‌كی تفسیرلر، خلق اشتقاقلری‌ده داخل اولدیغی حالده، شونلردر:

۱ — مشهور برخلق افسانه‌سی كلمه‌یی «قرق قیز»دن اشتقاق ایتدیرییور (٥). دیكر برافسانه‌یه نظراً دورت قارداش بر اراضی‌یه وارث اولمشلر ؛ واوچی آرالرنده میراثی پایلاشمشلر ،

(۱) ژ . نه‌یمه‌ت ، كوروشی چوماجموعه‌سی (KC_sA)، ص ۲۲۰
(۲) و . تومسن ، تورتسیقا ، MSFOu ، جزء XXX VII ، ص ٤
(۳) ژ . نه‌یمه‌ت ، اون اوغور، یدی ماجار ، ده‌نتوموغه‌ر (KCs A.) جلد ۱ ، ص ۱۵۱
(٤) ژ . نه‌یمه‌ت ، پچنكره دائر ، KCs A جلد ۱ ، ص ۲۱۹ .
(٥) و. رادلوف، قیرغیزلره عائد مشاهده‌لر، په‌ترمان بولتنی، ۱۸٦٤، ص۱٦۳ـ۱٦٤؛ كذلك وامبه‌ری، تورك قومی، ۲٦۲ . نظره شایاندركه بو افسانه‌نك دیكر برچشیدی، موغول خاندانی تاریخندن بحث ایدن luan-ši تاریخنده موجوددر . بونده ، بو قومك جدلری اولمق اوزره قرق چینلی قیزایله قیرق u-se ارككی كوستریلیور. وبوندن دولایی ki-li-ki-sê نامنی آلمشلردر دینیلیور. باقیكز: و. شوت، خالص قیرغیزلره دائر، برلین آقاده‌میسی یازیلری (ABAW). ۱۸٦۱، ص ٤۳۲ .

دوردنجیسی‌ده « قیرگز » یعنی سن‌ده داغلری قیرلری گز دیه‌رك قوغمشلردر . بواوچ قارداشك نسلندن (اولو ، اورتا ، کیچی) قازاق عشیرتلری، دوردنجیسنکندن‌ده «قارا قیرغیز» قومی حاصل اولمشدر (٦) .

۲ — « وامبه‌ری » یه کوره بواسم «قیر» ایله گیز (گز) کلمه‌لرندن مرکب ومعناسی قیرگزن دیمکدر ! (۷) .

۳ - «رادلوف» ایلك دفعه اوله‌رق قرق‌ویوزصاییلرندن‌بر اشتقاق اورته‌یه چیقارمشدر(۸).

اسکی تورکجه کتابه‌لرینه عائد ملاحظه‌لرنده بومسئله حقنده‌کی قناعتی، بواسمك اشتقاقی تفسیری ایچون هیچ‌برامکان موجود اولمادیغی، چونکه داها ۸ نجی عصرده «قیرقیز» شکلنك انتقال ایتمش اولدیغی نقطه‌سنده‌در (۹) .

٤ — «برنارد مونقاچی» یه کوره اسم «قیراوغوز» یعنی (قیر اوغوزلری) کلمه‌لرندن نشأت ایتمشدر (۱۰) .

٥ — «غ . شوپقا» ایسه کلمه‌یی «قرق‌غوز» (قیرق‌غوز) دن کتیرتیور (۱۱) .

٦ — «شله‌غل» بونی «قیزقو» رنکلی، قرمزی و«یوز»، چهره کلمه‌لرندن مرکب عد ایدیور. وبونك ایچون اویغورجه‌ده‌کی کیرگیز، داهادوغروسی، «هاققاس »لرك قدیم تلفظی kit-ki et-se شکلنه وبونك « قیرمیزیمتراق » صاری چهره معناسنه کلدیکنی سویله‌ین چین منابعنده‌کی قیدلره استناد ایدییور (۱۲) .

(٦) گ . آلماشی، قارا قیرغیزجه لسانیات نوطلری، که‌له‌تی‌سه‌مله (KSz) ، جلد ۲ ص ۱۰۹ — ۱۱۰ هرایکی چشیدینی ذکر ایدییور .

(۷) تورك قومی ، ص ۲٦۱ .

(۸) موغولستان تورك قبیله‌لرینه عائد اتنوغرافیك براجال، لایپزیغ ۱۸۸۳ . ص ۲۱ — ۲۳ .

(۹) اسکی تورکجه کتابه‌لر ، اوچنجی جزء ، ص ٤۲٥ .

(۱۰) اتنوغرافیا ، جلد VI ، ص ۳۸۱ (بوداپشته ۱۸۹٥) .

(۱۱) آرکه‌ئولوژی مخبری ، جلد XXXVI ، ص ٥۰٥ ، نوط ٤ (ماجارجه) .

(۱۲) قارابالغاسون اویغورآبده‌سنده‌کی چینجه کتابه، MSFOu ، جلد IX ؛ ص ۸۱ — ۸۳ . شوراسنی قید ایتملی‌یزکه برچوق احوالده چینجه اشتقاقلر ابوالغازی ورشیدالدینکیلردن ایی‌دکلدر. بونك ایچون ، یالکز قیرغیز کلمه‌سنه عائد بوقاریده‌کی تفسیر طرزلرینی و برده Sui-šu نك tu-küe (türküt) اسمنی « زره » اولارق ایضاح ایدن یرینی اشارت ایتمك کافیدر . باقکز: ده‌کینیی، هونلرك و تورکلرك عمومی تاریخی جلد ۱ ، قسم ۲ ، ص ۳۷۱ (فرانسزجه اصلی) — ب. مونقاچی.

٧ — «دەوەریا» ایسە چینلیلرك اثرلرندە تصادف ایدیلمكدە اولوب ـ معلوم اولدیغی وجهلە ـ «قیرقیز» اسمیلە بر عد ایدیلن kien-k'un اسمی ken (یەنیسەئی) و k'un (اورخون) كلمەلرندن كتیرییور. بردفعە kien k'un ك مطلقا qyrqyz شكلندن مقلوب اولمادیغنی تسلیم ایدرسەك بونی پك جسورانە برفرضیە عد ایدەبیلیرز (١٣).

بوراده طبیعی ایلك ایش، بردفعە، مختلف زمانلر ومنبعلردن كلن وثیقەلری طوپلامقدر. بوخصوصدە یوقلق چكلمز ؛ چونكە قیرغیز اسمی چین ، یونان ، گوك تورك ، عرب ، چغتای ، عجم وموغول منابعندە ذكر ایدیلمكدەدر .

بونلردن الك موثوق وقیمتلی منبعلر، كوك تورکجە كتابەلرایلە، كوك تورك اویمە حروفاتیلە یازیلمش اویغورجە كتابەلردر . دیمككە مطلق برصورتدە شایان اعتماد الك اسكی وثیقەلر ٨ نجی میلادعصرندندر. چینلیلرك ویردیكی معلومات چوق داها اسكیدر. چونكە بونلردە، قیرغیزلرە متعلق فقرەلر ، آشاغیدە كورەجكمز كبی، میلاددن اولكی ایلك عصرە عائددر. حالبوكە چینجە اولمایان كلمەلرك چینجەیە نقلندە، بوكونكی تلفظی نظر اعتبارە آلدیغمز تقدیردە، قطعیاً آكلاشیلمایەجق بردرجەدە تحریف ایدلدیكی معلومدر . بواسكی تلفظلری ایسە بیلەمدیكمز جهتلە باشقە منابعدن كلە معلومات یوقسە ، بوكبی اشكالە متلق قوروشلر صرف فرضیاتدن عبارتدر .

مع مافیە بواحوال وشروط تحتندەدە یو آن خاندانی وقعەنویسلرینك ذكرایتدیكی ki-li-ki-se, شكلی qyrqyz كلمەسنك تام برنقلیدر . اساساً چینجە اثرلردە بوكلمەیە تام برامنیتلە تطبیق ایدەبیلەجكمز داها باشقە برشكل بولەمایورز (١٤) . قارا «بالغاسون» آبدەسنك چینجە متنی kien-k'un قومنك اسمنی ذكرایدییور. حالبوكە بوكتابەنك كوك تورکجە متنی (١٥) اوقادار

تورك اسمنك ایضاح وتفسیری . K cs A جلد ١ ، ص ٥٧ ـ ه. ق. فوندر غابلەنتس، تورك اسمی حقندە ، شرق بیلمەسی ایچون مجموعە (آلمانجە) جلد ٢ ، (كوتینغن ١٨٣٧) ص ٧٠ . غابلەنتس چینلیلرك تفسیرینی دوغرو بولویور وتورکجە بر «ترك terk طولغا) كلمەسندن حركت ایدییور (حالبوكە بوآنجاق یكی فارسی ترك كلمەسی اولەبیلیر. tu-küe كلمەسنك تورکجە مونغولجە دولغا ، دوغولغا كلمەلریلە مقایسەسی I. Schmidt . دەدە واردر، اورتا آسیا اقوامنك قدیم دینی، سیاسی وادبی تشكل تاریخلرینە عائد تتبعلر ، سن پترسبورغ ١٨٢٤ . ص ٤١ (آلمانجە) .

(١٣) اورخون كتابەلری XXXVII ، نوط ٢٨ .

(١٤) M.S Fou، ص ١٣٢ ، ٨ ، ٨٤ ؛ XIII ، ص ٦١ـ٧٢ ؛ XIV ص ١٥ ـ ٢٢

(١٥) رادلوف ، اسكی تورکجە كتابەلر ، ص ٢٩١ .

قيريقليدركه مقصدمزه قطعياً الويريشلى دكلدر. يك فنا برحالده بولونان اويغورجه متن ايسه هنوز ناشرينى بكله‌يور (١٦) .

بونكه برابر بو kien k'unدن مراد هرحالده قيرغيزلر اولديغى شبهه‌سزدر. (طبيعى چينجه نقلك اصل شكله ناصل تقابل ايتديكى آيرى برمسئله‌در). بو وثيقه شوندن دولايى مهمدر: چونكه Tsien Han šu فصلنده بو kien k'un لر ميلاددن اولكى برنجى عصرده Hung-no لرله برلكده كورولويور (١٧). هرحالده «شله غل» kien k'un لره عائد ايلك خبرك چينده kik k'un وه‌ى خاندانى زمانه عائد (٢٢٧ ـ ٢٦٤) اولديغى ادعا ايتمكله يا كلقده‌در (١٨) .

بوندن ماعدا شو صايه‌جغمز اسملرده قيرغيز كلمه‌سيله علاقه‌دار عد ايديلمكده‌در : ket-kut، kit kut، kit-kut-se (١٩)، kit-hut (٢٠). فقط بو ايكى واوچ هجه‌لى شكللرك بربرلريله، صوكراده سائر يرلرده منقول qyrqyz كلمه‌سيله نه صورتله رابطه‌دار اولديغى قاريشيق برمسئله‌در. بوراده اوكا دائر مسروداتده بولونمق ايسته‌ميورز (٢٠ a) .

المزده يونانجه برمنبع ده وار: «مه‌ناندر پروته‌قتور» كه بوذات تورك خاقاننك يونان ايلچيسى زه‌مارخوسه برجاريه هديه ايتديكنى، بونك ايسه ἡ δε ἦν ἐκ τῶν λεγομένων Χερχίς يعنى « قيرغيز ديدكلرى صويدن » اولديغنى روايت ايتمكده‌در (٢١) .

كرك كوك تورکجه (٢٢) وكرك كوك تورك حروفاتيله يازيلمش اويغورجه كتابه‌لر (٢٣)، بو اسمى قيرقيز qyrqyz صورتنده محافظه ايتمكده‌در .

(١٦) رادلوف ، موغولستان آثار عتيقه‌سى آطلاسى ، تابلو XXXIIb

(١٧) دوغروت، ميلاددن اولكى هونلر، برلين ـ لايپزيغ ١٩٢١ ، جلد ١ ، ٦٤ (آلمانجه) قلاپروت ، آسيايه عائد مخطره‌لر ، جلد ١ ، ص ١٦٥ .

(١٨) MSFou ، IX ، ص ٨٠ .

(١٩) دوغروت ، عينى يرده ، جلد ١ ، ص ٦٢ .

(٢٠) MSFou ، IX ، ص ٨١ .

(٢١) بون طبعى ص ٨٣ ، ١٨ ومتعاقب. Dietrich (جغرافيا واتنوغرافيايه عائد بيزانس منبعلرى، عنوانلى (جلد ١ـ٢ ، لايپزيغ ١٩١٢) آلمانجه اثرنده Gelzer ى (بيزانس مدنيتى تاريخى، توبينغن ١٩٠٩، ص ٦٨، آلمانجه) تصحيحه قالقيشه‌رق موضوع بحث قيزك چركس اولديغنى ايلرى سورويور. C. R. Beasley ده «پلانو قارپينى وويليام روبر وكويسك متن وترجمه‌لرى» عنوانلى (انكليزجه) اثرنده عينى ملاحظه‌يى سرد ايديوركه ، يك صاچمه‌در . لوندره ١٩٠٣ ، ص ٨٤ و ٢٨١ .

(٢٢) رادلوف ، اسكى تورکجه كتابه‌لر، ص ١٠٩

(٢٣) رامسته‌د ، شمالى موغولستانده ايكى اويغورجه كتابه ، JS Fou ,3 XXX، ص ٤٢٤

عرب مؤلفلری قسماً «خرخیز» (خرخیز) ـ نته‌کیم اصطخری، ابن الفقیه الهمدانی، ابن حوقل، ابن خردادبه (٢٥)، شمس الدین ابو عبدالله محمد الدمشقی (٢٦) وسائرلری ـ قسماً ده قرقز [محمود الکاشغری] (٢٧) یازمقده‌درلر.

عجمجه منبعلر « خرخیز » [کردیزی ، قزوینی] (٢٨) و «قرقز» «قرغیز»، «قرقیز» [جوینی] (٢٩) شکللرینی ویرییور.

ابوالغازیده ایسه «قرغیز»، «قیرغیز»، «قیرقز» (کرکیز) شکللری کورولمکده‌در (٣٠).

سانانغ سه‌تسه‌ن «دوربه‌ن اویراد»ی تشکیل ایدن قوملرله اجدادینی صاییور (٣١)؛ بونلردن برنجیسی «که‌رگوت» قومیدرکه، «ی. شمید» بونی Qyrqyz کلمه‌سیله برله‌شدیرر، چونکه پاللاسده (٣٢) ده دورت اویراد قومنك اسملری شونلردر: «اوهلوت»، «خویت»، «تومه‌د»، باشقه یرده «باهتود» و «بارغابورات». شو حالده ایلك اوچی سانانغ سه‌تسه‌نله اویوشویور. کذا «بارغابوزات» ه تقابل ایدن « که‌رگوت» لرده. زیرا قالموکلر او زمان قارا قیرغیزلره «بورات» دییورلردی (٣٣). شوته‌نظراً قیرغیز اسمی بوریاتجه‌ده «کیرگیت» در (٣٤). بوریات

(٢٤) KSz ، III . ص ٤٢ ـ ٤٣

(٢٥) KSz ، III . ص ٣٢

(٢٦) شمس الدین ابوعبدالله محمد الدمشقی نك قوزموغرافیاسی، M, F. Mehren ، سن پترسبورغ ١٨٦٦ ، عربجه متنی (فهرست)

(٢٧) دیوان لغات الترك ، جلد ١ ، استانبول ١٣٣٣ ، ص٢٨ الخ .

(٢٨) kS_z ، III ، ص ٣٢ و٤٣ ـ ٤٤

(٢٩) رادلوف ، قوداتقو بیلیك ، قسم ١، ص XLV .

(٣٠) ابوالغازی بهادور خانك موغول وتاتارلر تاریخی M. Frähn طبعی، قازان ١٨٢٥، ص٥٤

(٣١) ئی . ی . شمید ، شرق موغوللری تاریخی ، سن پترسبورغ ١٨٢٩ ، ص ٥٦

(٣٢) پاللاس ، تاریخی خبرلر کلیاتی ، جلد١، ص٦ (آلمانجه).

(٣٣) ئی . ی شمید، تتبعلر ص٤٥ ـ ٤٦ . کذالك بو داپشته‌ده‌کی عنوانسز دورت (چینجه، مانچوجه ، موغولجه ، تورکجه) ، حتی آلتی دیللی (تونغوزجه ، قالموقجه) لغتی ١ نجی جلدنده 37b II چینجه pu-lu-te ، مانچوجه burut ، موغولجه Burugut کلمه‌لرینك تورکجه مقابلی اولمق اوزره kerkis کلمه‌سنی ویرییور !

(٣٤) خالص قیرغیزلره دائر، ص ٤٣٨ ، نوط ، . شوت بوکا بناءً قیرغیز کلمه‌سنك جمع شکلی اولمه‌سی احتمالنی ایلری سورویور، داها باشقه برشی علاوه ایتمیور . T'oung Pao نك ١٩١٥ سنه‌سی نسخه‌لری مع التأسف اله کچمه‌مشدر .

طوپراغنده بولونان قورغانلرەدە كيرگيت ئوئور kirgit-üür ديبورلر (٣٥) . كذالك آلتاى قبيله‌لرندن برىده kirgit « كيرگيت » نامنى طاشيمقده‌در (٣٦) .

بوراده قيرغيزلرك موغول قبيله‌لرندن بريله داها بويوك بر وحدت تشكيل ايتديكى واضحدر. بو موغول تماسلرينه عائد آبده‌لردن اولمق اوزره قيرغيزجه، موغولجه‌دن مقتبس متعدد كلمه‌لر و برچوق قديم موغول قبيله اسملرينى محافظه ايتمكده‌در (٣٧) . سانانغ سه‌تسه‌ن طرفندن كه‌رگود kergüd رئيسى اولمق اوزره ذكر ايديلن اوگه‌چى خاشخاغا Ugäči Xašxaγa نك تورك اصلندن اولماييشى‌ده بونكله ايضاح ايديله‌بيلير .

ذكرى فائده‌دن خالى دكلدركه «شله‌غل» تيبتجه Jigs-med-nam-mkȃ ده‌كى k̂inĉȃ كلمه‌سنى (كه موغولجه‌ده k̂emk̂em ĉe شكلنده‌در) قيرغيز كلمه‌سيله برله‌شدرمشدر (٣٨) . بوطرز قبول چين منابعنه نظراً بعض اتنوغرافيك عالملره (بالخاصه صاچك قيرميزيلغى كبى) استناد ايتديريليور . لكن بو k̂emk̂emc'e نك موغول مورخلرندن ماعدا سائر يرلرده (ابوالغازى و رشيدالدينده) ده راست كلينن kemčik ويا دها دوغروسى kemkemči (γ) ut دن باشقه برشى اولماديغى قطعياً شبهه كوتورمز. آنجاق نظره شاياندركه ابوالغازى كتابنك بر فصلنده هرايكيسندن‌ده بحث ايدر (٣٩). قلاپروته نظراً بو تسميه (قارا) قيرغيزلره عائددر (٤٠).

داها اوفاق تورك زمره‌لرى‌ده « قيرغيز » نامنى قومى اسم اوله‌رق محافظه ايتمشلردر . مثلا آلتاى، ساغاى وباشقيرد بويلرندن برى «قيرغيز» نامنى طاشيمقده‌در (٤١). توركمنلردن شه‌رايوغورلرنده‌ده كه‌ركيس kergis اسمنده بر بوى واردر (٤٢) .

(٣٥) شوت، عينى اثر، ص٢٥٤ ـ «رامسته»ده‌كوره اسملرى Xirgis-шr قيرغيز مزارلرى‌در. حالبوكه بو داها يكى بر شكل اوله‌بيلير .

(٣٦) وامبه‌رى ، تورك عرق ، ص١١١ (ماجارجه)

(٣٧) ابوالغازى‌ده قيرغيز ـ موغول اختلاطنى ذكر ايدر : بو وقتدا قيرغيز نسلندين كشى ازدورور . موغول دين و اوز كا اوروقلاردين اوتغه سوغه بولوب قيرغيز يورتينه باريب اولتوروب تورور وقيرغيز آتين كوتاريب توروورلار ص ؛ ٢٦ و ٢٧، قازان طبعى .

(٣٨) MSFou ، جلد IX ، ص ١٤٠ ـ ١٤٤ .

(٣٩) قيرغيز كمكمجوت ايلى نينك ذكر ... Frähn طبعى ، ص ٢٦.

(٤٠) آسيايه عائد مخطرات ، جلد ١ ، ص ١٦٢ (فرانسزجه)

(٤١) رادلوف، اتنوغرافيك اجمال، ص٨؛ كذا قلاپروت Asia polyglotta، ص ٢٢١ .

(٤٢) غ ء مانترهايم، سارو وشه‌را يوغورلرينه برزيارت JS Fou، جلد XXXVII، 2، ص٣٣.

بوقوم اسمنك اصلی شکلی، اك اسکی و موثوق منبعلرك شهادتلرندن آکلاشیلدیغنه کوره، قیرقیز qyrqyz در؛ بوتون دیکرلری، سادهجه، داها یکی تحوللردر. بو «قیرقیز» ایسه فکرمزه کوره «قرق» صاییسنك «ز» ایله جمعلهنمش بر شکلندن باشقه برشی دکلدر. شیمدی بوراده شویله بر مسئله توضع ایدرکه بوتسمیه تورك اسم ویرمه تعامللریله ناصل توفیق ایدیلهبیلیور؟ بونك ایچون، اولاموغوللردهکی قومی اسملری نظردنکچیرمك (٤٣) ایستهیورز. چونکه بوجهت تورك تعامللریله اوقادار مشترك نقطهلر عرض ایدییورکه، بونك منشأی اولمق اوزره، یامعین برتاریخی ارتباطی، ویا هرایکی زمرهیه خارجدن واقع اولمش مشترك برمدنیت تاثیرینی قبول مجبوریتندهیز.

کرك تورك وکرك موغول قبیله تسمیه طرزلرنده، صایی اسملری بویوك بر رول اوینارلر (٤٤). بونلر بالخاصه چفته قبیله اسملرنده کورولور. بعضاًده یالکز صایی عینی رولی ایفا ایدر.

مثلا : صایی اسملریله یاپیلمش قبیله اسملری شونلردر :

چوق کره ذکری کچن «کیماك» Kimak مارقووارته نظراًعن اصل «ایکی ایماك» iki imäk ایدی (٤٥). اورخون کتابهلری چوق کره «اوچ قوریقان» üč quryqan لری ذکر ایدر» (٤٦). قاراقیرغیز بویلرندن بری اوش تامغا üš tamga (٤٧)، «اوزبك» عشیرتلرندن بری «اوچ تامغالی» üč tamgaly اسمنی طاشیر (٤٨). «چینلیلر اوچ قارلوق» قبیلهسنیده ذکر ایدرلر، حتی بونلردن خبر آلیورزکه، بونلر داهاصوکره «اوچ قبیله» San sing نامنیده آلمشلردر (٤٩).

(٤٣) مع التأسف بونك ایچون لازم کلن مأخذلره دسترس اولهمادم.
(٤٤) باقیکز : رادلوف. قوداتقوبیلیك، قسم ١، ص XXXII نوط؛ ز. غومبوتس Magyar Nyelv مجموعهسی، جلد XI، ص ٢٤٧ ومتعاقب.
(٤٥) فر. هیرت شرقنه چیقاریلان (Ostaiat. Zsch) اقصای شرق مجموعهسی، جلد VIII؛ (اورته آسیا وسیبریانك تاریخی اتنوغرافیاسنه دائر)
(٤٦) MSFou، جلد V، س ١٤٠.
(٤٧) رادلوف، اتنوغرافیك اجمال، ص٢٤.
(٤٨) رادلوف، سیبریادن، جلد ١، ص٢٢٦ (آلمانجه).
(٤٩) MSFou، جلد XI، ص١٨؛ جلد V، ص ٧١؛ JSFou، جلد XXX، جزء ٣، ص ١٧

كذلك، ابوالغازی اوچ توركمن قبیلەسی ذكرایدركه بونلرك مشترك نامی «اوچایل» (üčil) ایدی (٥٠).

«ارلات»، «بەرلاس»، «تەرلاس»، «تارقان»ویا «سولدوز» قبیلەلرینك مجموعنەدە «تورت اولوس» دینمكدەدر(٥١). دورت افغان موغول قبیلەسنە «چور آیماق»، (دورت قبیله) دینیر(٥٢). قازاق عشیرتلرندە «توربت قارا»، (٥٣) «تورت آوول» (٥٤)، «چارجیتیم» «دورت جیتیم» (٥٥)، تەلەئوتلردە «تورت آس» (٥٦)، اوزبكلردە (اولجه اسمی كچن) «تورت تامغالی» (٥٧). «بش بەرەن» (٥٨) «بش كەمپیر» (٥٩) قاراقیرغیز عشیرتلریدر. «بش بویاق» (٦٠) برشورتس، «آلتی آیاق» (٦١) قاراغاچ عشیرتیدر. ینیسەئی كتابەلری «آلتی اوغوز» (٦٢) اورخون كتابەلریدە «آلتی چوب» (٦٣) لری ذكرایدر. قاراقیرغیزلردە «جتی قول» (٦٤) قازاقلردە «جتی اورو» (٦٥) ساغایلردە «چتی پوروەلر» (٦٦) واردر. كوك تورك كتابەلری ایسە «سكز اوغوز»

(٥٠) آموسوی‌نینك یقاسیندا ایكین ایكیت اولتورغان اوچ اوروق توركان بار ایردی . انی اوچ ایل دیرلار ایردی، ابوالغازی ، فرەن طبعی ، ص ١١٧ .

(٥١) تورت اولوس تاریخی، اولوغ بك محمد تورغای (تولدی ١٣٩٤ م .) فارسی اولەرق یازمشدر : شجرة الاتراك او اولوس اربعهٔ جنكزی . باقیكز : J. Thury ، اورتە آسیا تورك ادبیاتی ، ص ٣٠ (ماجار آقادەمیسی لسانیات شعبەسی بولتنی ١٩٠٧)

(٥٢) رامستەد ، موغولیقا ، JSFou ، جلد XXIII ، جزء ٤ ، ص III .

(٥٣) رادلوف ، اتنوغرافیك اجمال ، ص ٢٧

(٥٤) رادلوف ، عینی اثر ، ص ٢٦

(٥٥) وامبەری ، تورك قومی، ص ٢٨٦

(٥٦) رادلوف ، اتنوغرافیك اجمال ، ص ١٤

(٥٧) رادلوف ، سیبریادن ، ص ٢٢٥ (جلد ١)

(٥٨) رادلوف ، اتنوغرافیك اجمال، ص ٢٤

(٥٩) وامبەری ، تورك قومی ، ص ٢٦٥

(٦٠) وامبەری ، عینی اثر ، ص ٩٣

(٦١) رادلوف ، اسكی توركچه كتابەلر، ص ٣٠٨

(٦٢) رادلوف ، عینی اثر ، برنجی جزء، ص ٣٠٨

(٦٣) JFou ، جلد ٧ ، ص ١٥٤

(٦٤) وامبەری ، (زاغریاسكی‌یە عطفاً) ص ٢٦٥

(٦٥) رادلوف ، اتنوغرافیك اجمال ، ص ٢٧

(٦٦) رادلوف ، عینی اثر ، ص ٨

(٦٨)، «توقوز اوغوز» (٦٩)، «توقوز تاتار»(٧٠) شكلرینی‌ویرمكده‌در. قیتای قپچاقلرده بر«توقوزبای» (٧١) واردر؛ رشیدالدین‌وابوالغازی‌چوق كره «توقوزاویغور» (٧٢) و«اون اویغور» (٧٣) لردن‌بحث ایدرلر. اورخون كتابه‌لری‌ده «اوتوزتاتار»لری (٧٤) صیق صیق ذكر ایدر.بولغار تورك‌قبیله‌لری «اوتوزغور» (٧٥) و«اون‌اوغور» (٧٦)اسملرینی طاشیر.

بوكا عائدموغول‌مثاللری‌ده اكسیك دكلدر.مثلا: «دوربه‌ن اویراد» (٧٧)(دورت‌او.)، «دوربه‌ن خوریه» (٧٨) ، «دوربه‌ن خاری» (٧٩) ، «تابون نوتوق» (٨٠) (بش‌ن .) ، دولوغان تومه‌د (٨١) (یدی ت .) آربان‌خویار تومه‌د (٨٢) (اون ایكی ت .)، نایمان مینغان خویت (سكزبیك‌خو.) (٨٣) موغوللرك وحدتلی اسمی سانانغ سه‌تسه‌نده « دوچین تومه‌ن » (قرق ت .) در (٨٤) .

(٦٧) رادلوف ، سیبریادن ، جلد ١ ، ص ٢٣٦

(٦٨) JS Fou ، جلد XXX ، جزء ٣ ص ١٧

(٦٩) JSFou ، جلد XXX ، جزء ٣ ، ص ١٣ و MS Fou ، جلد V ، ص ١٤٧ متعاقب.

(٧٠) MS Fou ، V ، ١٤٠ و JSFou ، XXX ، ٣ ، ١٧

(٧١) رادلوف ، اتنوغرافیك اجمال ، ص ٢٤

(٧٢) رادلوف ، قوداتقوبیلیك ، I . ص XXV ، ابوالغازی (رادلوفه عطفاً). ص XXXVIII—XXXIX ؛ KSz ، XIX ، ١٩

(٧٣) JSFou ، XXX ، ٣ ، ١٣

(٧٤) MSFou ، V ، ١٤٠

(٧٥) پریسقوس ره‌تور ، بون طبعی ، ص ١٥٧ KSz ،XIX ك مقاله‌سی . غ . فه‌هه‌ر

(٧٦) ژ . نه‌یمه‌ت ، KCsA ، ج ١ ، ص ١٤٨

(٧٧) سانانغ‌سه‌تسه‌ن،ص٥٦ ــ پكین جامعنده‌كی‌دورت دیللی كتابه‌نك مانچومتنی duin-oirat-sa صورتنده‌در . باقیكز بانغ KSz ، III ، ص ٩٦ ؛ چغتایجه متنده : دوربون اویرات كورولویور . باقیكز: قل. هوآر ZDMG ، ٢٧١ ، ص ٢١٤ و ٢٢٠ .

(٧٨) سانانغ سه‌تسه‌ن ، ج ٢٧١ ، ص ٢٠٦ .

(٧٩) پاللاس،تاریخی خبرلر كلیاتی ، ، ج ١ ، ص ٢٩ .

(٨٠) پاللاس،عینی اثر ، ص٢٢٢.

(٨١) سانانغ سه‌تسه‌ن ، ٢٢٥.

(٨٢) كذا ، ص ١٩٠ ، ١٩٦ ، ٢٠٤ ، ٢٤٤ ، ٢٤٦.

(٨٣) عینی اثر ، ص٢٠٨ .

(٨٤) كذا.

بوکنی احوالده، صانی، قبیله‌نك قاچ عنصردن متشکل اولدیغنی ارائه ایدر. بوایلك موجود طبیعی صوکردن دکیشه‌بیلیر . فقط بز شیمدی بومرکب قبیله اسملریله اوغراشه‌جق دکلز. بزجه مهم اولان، ساده‌جه، صانی اسملرندن یاپله قوم تسمیه‌لریدر .

«سانانغ سه‌تسه‌ن» موغوللره چوق کره «دوچین» نامنی ویرر . «اویراتلر»ده (٨٥) «دوربه‌ن» دیر (٨٦) اوز بك قبیله‌لرندن بری‌ده دوربه‌ن (٨٧) (دورمن) نامنی طاشیر . قازاقلرده الآن نایمان اسمنده (سکز معناسنه) بر بوی (٨٨) واردر . کذا قار اغاچلرده‌ده (٨٩)، قوندورلرده‌ده، آلتایلیلرده (٩١)، تەلەئوت (٩٢) واوزبکلرده (٩٣)، « جانکی نایمان » (٩٠) واردر .

سانانغ سه‌تسه‌ن «جیرغوغان» (آلتی) (٩٤) ساده‌جه اسمنده برموغول زمره‌سی ذکر ایدر . «غوچین» (اوتوز) لر «جه‌کون غار» قبیله‌لرندن بریدر (٩٥). باشقیردلرده وقازاقلرده ساده‌جه تابین (سکز) (٩٦) بوندن ماعدا باشقیردلرده آیریجه «بارین تابین» و «قاراتابین» (٩٧) اسمنده ایکی عشیرت واردر. افغانستانده برموغول قبیله‌سی، هزاره (٩٨) (بیکلر) اسمنده‌در.

بر نوغای (٩٩)، بر توبول (١٠٠) و بر توبا (١٠١) قبیله‌سی توقوز Toquz (togux)

(٨٥) عینی اثر ، ص ٤٠٢ .
(٨٦) عینی اثر ، ص ٤٠٣ .
(٨٧) شیخ سلیمان افندی لغتی ، قونوش طبعی ، ص ٦٠ .
(٨٨) رادلوف، اتنوغرافیك اجمال ، ص ٢٦ .
(٨٩) وامبه‌ری ، تورك قومی ، ٥٥٩ .
(٩٠) عینی اثر، ٥٥٤.
(٩١) رادلوف ، اتنوغرافیك اجمال، ١١.
(٩٢) عینی اثر ، ١٢ .
(٩٣) ابوالغازی، فره‌ن طبعی ، ص ٨ .
(٩٤) سانانغ سه‌تسه‌ن ، ٢٦٤.
(٩٥) عینی اثر، ٢٠٧ .
(٩٦) ژ. قاستانیه، قیرغیزلرك دامغاسی، پارس ١٩٢١، ص ٢٦ ـ رادلوف، اتنوغرافیك اجمال ٢٧ ـ قلاپروت ، آسیا پولیغلوتا ، ٢٢١ .
(٩٧) آسیایه پولیغلوتا، ٢٢١ .
(٩٨) غ . رامسته‌د ، موغولیقا ، ص III .
(٩٩) هامه‌ر ، عثمانلی تاریخی ، ج ٤ ، ص ١٦٩ .
(١٠٠) رادلوف، سیبیریادن ، ٢٤٧ .
(١٠١) رادلوف، اجمال ، ١١ .

اسمندەدر. قلاپروت اوتوز otuz (۱۰۲) نامندە بر سیبریا قبیلەسی ذکر ایدر. «قیرقن یوز» قبیلەسی ایکی عشیرتە منقسمدر: «قرق ویوز» (۱۰۳) توبالردە برعشیرت وبوی «یوز» نامندەدر (۱۰٤). قازاقلردەە اوچ جوس: یوز » dzüs منقسمدرلر: (اولو، اورتا کیچی) . (۱۰۵). برباشقیرد قبیلەسیدەسادەجە مینك (بیك) meinدر. (۱۰٦)

موغولجەدە بونوع قبیلەاسملرینە عائد داهاباشقە برطاقم شکللروار‌دەر: صایی‌عددلرینك جمعلری قبیلەاسمی‌اولویور. مثلا تومەدtümäd (بیکلر) (۱۰۷) ، غوچیت gučit (اوتوزلر)؛ بوریاتلردەبرزمرە (۱۰۸) ، جیسود dz^isud (دوقوزلر) (۱۰۹)، دالادdalad (یتمشلر) (۱۱۰) نایماتnaimat (سکزلر) (۱۱۱) ، مینغادminγad (بیکلر) (۱۱۲) .

بوقبیلەوصوی اسملرینك مقابللری اولمق اوزرە تورکجەدە قلاپروتك باشقیردلر آراسندە ذکر ایتدیکی برقبیلەنك اسمی اولان «توقوزلر» (۱۱۳) ایلە «اونلر» (۱۱٤) و «اکیز» (۱۱۵) واردر . ایشتە «قیرقز» فکرمزجە بونلردن بریدر .

سادەجە برعدددن متشکل قبیلە اسملری شو صورتلە ایضاح اولونەبیلیرکە، اولجە بونلر چفتە عنصرلی مرکباتدن ایکن قبیلە وصوی کبی معنالرە کلن ایکنجی جزئلری بالآخرە دوشمش ویالکز عدد اسمی قالمشدر (دوچین ، دوربەن کبی) .

(۱۰۲) آسیا پولیغلوتا، ۲۲۳ .
(۱۰۳) اجمال، ۲۱ .
(۱۰٤) اجمال، ۱۱ .
(۱۰۵) اجمال ، ۲۵ .
(۱۰٦) آسیا پولیغلوتا ۲۲۱ .
(۱۰۷) سانانغ سەتسەن ، ص ۱۷۰ متعاقب ؛ ابوالغازی ص ۲۸ ــ ۵۳ .
(۱۰۸) پاللاس ، تاریخی خبرلر کلیاتی ، جلد ۱ ، ص ۱٤ .
(۱۰۹) سانانغ سەتسەن ، ص ۱۸۲ و ۳۸۰ .
(۱۱۰) سانانغ سەتسەن ، ص ۱۸٦ و ۱۸۸ .
(۱۱۱) پاللاس ، تاریخی خبرلر کلیاتی ، جلد ۱، ص۱۰ .
(۱۱۲) سانانغ سەتسەن ، ص ۲۰۹
(۱۱۳) آسیا پولیغلوتا ، ص ۲۲۱ .
(۱۱٤) رادلوف، قوداتقو بیلیك، جلد ۱
(۱۱۵) وامبەری ، اورتا آسیا سیاحتی ، پشتە ۱۸٦۵ ، ص ۳۷۹ .

عموماً معلومدرکه میلاددن اولکی هونلرده، وموغوللرده اردو اون بیکر، بیکر، یوزر و اوتر کشیلك جزءتاملردن مرکبدی (بوطرز، موغوللرك ایرانده‌کی حاکمیتلری اثناسنده داها ایی بر صورتده انکشاف ایتدیریلمشدر) . هر قطعه‌نك آیریجه قوماندانی وار ایدی . «یوز»، «مینك»، «تومه‌ن» اسملری احتمال بوتشکیلات ایله ایضاح ایدیله‌بیلیر . یعنی بوتقدیرده قبیله اسمی ساده‌جه عسکری بر تشکیلات محصولی اولویور (١١٦) .

تورکلکك اسکی چاغنده، بوعسکری تقسیمات یاننده «سیاسی» دیه‌بیله‌جکمز باشقه بر شکل واردی . (مع‌مافیه بوایکیسی آراسنده هیچ بر زمان قطعی برخط چیزیله‌من) . معلومدرکه کوك تورکلرك غرب ایلی «اوقلر» تقسیم ایدلمشدی . بوکا نظراً «اوق»داها اوفاق بر ایل ویا (بوی) جزءتامنی افاده ایدییوردی ؛ نته‌کیم موغولجه‌ده سومون Sumun غ.ی.رامسته‌ده کوره (١١٧) ١٢٠ـ٢٠٠؛ ئی.ی. شمید(١١٨) وغیرلستونسکی‌یه (١١٩) کوره‌ده ١٠٠ کشیلك برهیئتی، و نته‌کیم مانچوجه‌ده هم اوق هم‌ده جماعت معناسنه‌کلن نیرو niru کلمه‌سی‌ده ١٠ کشیلك برزمره‌یی افاده ایتمکده‌در (١٢٠) .

ایشته بوتسمیه‌لر قبیله وقوم اسملرینه اساس اولویور . اوریانخایلرده متعدد عائله‌لر سومین Sumyn حالنده داها کنیش برزمره تشکیل ایدرلر (١٢١). کوك تورکجه واویغورجه کتابه‌لر غربی کوك تورك ایلنه « اون‌اوق‌بودون » نامنی ویرییور(١٢٢). تورکلرك دیکر بر

(١١٦) اوردو تقسیماتنك قبیله اسملرینه اساس اولدیغنه دائر داها باشقه مثاللرده واردر . (ی. هامه‌ر، قپچاقده‌کی آلتون اوردو تاریخی ، پشته ١٨٤٠ ، ص ٢١٣) . کذلك بر تورکمن قبیله‌سی «قارائول» اسمنی طاشیر (وامبه‌ری، اورته آسیا سیاحتی، ٢٧٩) . موغوللرله سینورداش تورکلرده صاغ جناحه جونغار (وامبه‌ری۔ بوده‌نتس، آبوشقالغتی، ص ٦٠ :جونغز، دوغروسی، جونغر، صول جناح (هامر، عینی اثر). جونغار قوم اسمنك منشأی بودر (بانغ، KSZ، III؛ ٩٦ ، ق. هوآر ZDMC LVI ، ٢١٤ و٢٢٠، پاللاس ، ١ ، ١١ .

(١١٧) JSFou ، XXX ، ٣ ، ٤٧ .

(١١٨) موغولجه ـ روسجه ـ آلمانجه لغت . ص ٣٦٨ .

(١١٩) موغولجه ـ روسجه لغت ، پترسبورغ ، ١٨٩٤. جلد ٢ ، ص ٣٤٩ ـ قوواله وسکی (لغت ، جلد ٢ ، ص ١٤٠٣) یالکز بولوك ، قطعه معناسنی ویرییور .

(١٢٠) ئی . زاخاروف، مکمل مانچو ـ روس لغتی ، پترسبورغ ١٨٧٠ ، ص ٢٣٦ . فون در غابله‌نتس، سه‌یشو، شو ـ کینغ وشی ـ کینغ ه عائد مانچو لغتی ، ١٨٦٤ ، ص ١٥٩ ؛ ق . هارله‌ز ، مانچو لسانی بدرقه‌سی ، پارس ١٨٨٤ ، ص ٢٠٨ (فرانسزجه) .

(١٢١) رادلوف، اتنوغرافیك اجمال، ص ٥ ١ـو. تومسن، تورتسیقا، MSFou، XXXVII، ص ٨.

(١٢٢) و. تومسن ، تورتسیقا ، ص ٤ـ١٧

شعبه‌سی‌ده «اوغوز» نامیله معروفدر (بحثی داها آشاغیده‌در) . تورکمنلرك قدرتلی بربویی سوموت Sumud نامنی طاشیر (که بو «اوغوز»ك تام مقابلی اولمق لازم کلیر) (١٢٣). تابین‌ده یاری عسکری یاری سیاسی بر تشکیلات ایدی.(١٢٤) بو کلمه‌ده قبیله اسملرینه داخل اولمشدر. اوچ تابین (؟) ، بایان‌تابین (١٢٥)،قاراتابین ، بارین‌تابین .

قیرغیز اسمی ایسه بوتون بونلرله شو صورتله رابطه‌داردر: «وامبه‌ری»، هرحالده «زاغریاسکی»یه تبعاً ، قیرغیزلرك تشکیلاتنی تصویر ایدرکن شونلری سویله‌یور : « بو بویلرك متعدد تالی صنفلری ویا ، قبول ایتدیکمز تعبیره کوره، عائله‌لری واردر،که بونلره قازاقلر «تایپاس» یعنی قطعه‌قوماندانلری (؟)، قاراقیرغیزلر «کیرك»داها دوغروسی «قیریق» یعنی پارچه، قطعه نامرینی ویررلر. » (١٢٦) . فقط بو « دوغرولتمه » تماماً لزومسزدر، زیرا کلمه بوکا حاجت قالمه‌دن‌ده پك واضح برمعنا افاده ایدر : زیرا بوراده موضوع بحث اولان ساده‌جه قرق یعنی داها اوفاق برجزء تام دیمکدر . بو کبی جزء تاملرك حقیقةً موجود اولدیغنی‌ده بزه «پاللاس» بیلدیرمکده‌در. بوذات قالموقلردن بحث ایدرکن دییور که: برزایسانك قوماندا ایتدیکی جماعته آیماق دینیر که بونلر بر ـ وچوق الی اوچ ویا داهازیاده اوجاقلقلردن مرکب اولوب اکثریا قرقر قرقر بر (آخخا achcha ویا دەموچی dämütschi) یعنی ناظرك اداره‌سنده طاقیملر تشکیل ایدر ودائما بربرلرینه یاقین اولارق اوتوررلر . سونغارلرده بوقرق باشیلره الآن موغوللرده اولدیغی کبی شولونغا Schulünga دیرلر » (١٢٧) .

قیرغیز کلمه‌سنك موغولجه جشیدی اولان کەرگوت kergüd کلمه‌سی‌ده بوراده فرضی بر qyrqk*erk قرق کلمه‌سنك برموغولجه منتها ایله جمعله‌نمش شکلی اولدیغنه دلالت ایتمکده‌در. طبیعی بوراده بونك تورکجه شکلی ناصل برجمع اولدیغی سؤالی قارشیمزه چیقیور.

(١٢٣) روسیه‌نك علمی بیلنمه‌سنه متعلق یازیلر مخزنی، ناشری آ . أرمان . برلین، جلد ٣ ، ص ٢٣٦ (آلمانجه) . باشقه منبعلرده شواهدی یوقدر . یوموت jomut ایله نه یولده رابطه‌دار اولدیغنی کسدیره‌میورم . اونك ایچون قید احتیاط ایله بیانه لزوم کورمکده‌یم .

(١٢٤) پاوه دەقورتەی ، شرق تورکجه‌سی لغتی ، ص ١٩٤ : تابین ٥٠ کیشیلك بر هیئت؛ شیخ سلیمان : (رادلوف قاموسی ، جلد ٣، ص ٩٧٦) تابین : بربلوك عسکر .

(١٢٥) پاللاس، تاریخی خبرلر کلیاتی ، جلد ١ ، ص ١٣ .

(١٢٦) وامبه‌ری ، تورك قومی

(١٢٧) پاللاس ، تاریخی خبرلر کلیاتی ، جلد ١ ، ص ١٩

(ز) ایله نهایتلەنن تورکچه اسملرك اشتقاقی ایضاحی کیفیتی ایله چوق دفعه اوغراشمش اولان «بانغ» (۱۲۸) شو نتیجه‌یه وارییور که، بونلر (هرنوع اشتقاقی بولوشلرك قیمتی مسئله‌سی برطرف) قسماً قدیم اسم تصغیرلردن (یالیکز)، وقسماًده اسکیمش جمع وتثنیه (؟) شکللرندن عبارتدر. «برنادمو نقاچی» قدیم تورکچه‌ده (ز) ایله منتهی جمع شکللرینك قبول ایدیله‌بیله‌جکی فکرینی داها اول سویله‌مشــدی (۱۲۹) . بوکونکی تورك لسانلرنده (ز) نك بورولی صریح برصورتده موجود دکلدر ، فقط آز چوق ایزلری فرق ایدیله‌بیلیر :

۱ . — مثلا ضمیرلرك جمعلرنده کورولن «ی» لی تورکچه‌لرده‌کی ـز (چوواشجه‌ده «ر»، یاقوتجه‌ده «ت») (۱۳۰). از جمله «ی» لی تورکچه‌ده «آتامز» ، «آتا کز» ، «باریرمز» ، «باریرسز» ، باریکز؛ چوواشجه‌ده آتامز at'temer ، ایشکز e'er ، ویررز paraper ، قوشکز t'šu Ber (پآسونن) ؛ یاقوتجه‌ده صیرتکز köxsübüt ، دوشونورز sanȳbyt دوشونورسکز sanygyt (بوتلینغ) ؛ « بز » ، « سز » .

۲ . — جفت اولان اعضا اسملری بواسکی جمع اداتنی محافظه ایتمشلردر: کوگوس (۱۳۱) kögüz ؛ چوواشــجه‌ده kôcôr ویا kocor) ، بکز beniz (جغتایجه مینکیز) آغیز agyz (۱۳۲) وسائره .

۳ . — فکرمجه «اوغوز» کلمه‌سی ده معین بر «نفوس کتله‌سی» معناسنه کلن «اوق» کلمه‌سنك « ز » لی جمعیدر . صوکره‌دن بو (ز) لی شکلك معناسی مبهمله‌شه‌رك کلمه اسم جمع حالنده قوللانیلمشدر . (بوکونکی لسانده برچوق قدیم مدنیت کلمه‌لری کبی غائب اولمشدر) .

(۱۲۸) و . بانغ، تورکجه‌ده منفی فعللر، SBBA (برلین آقاده‌میسی ضبطلری) ۱۹۲۳ ، ص ۱۱٤ .

(۱۲۹) آلتای (دها دوغروسی اورال ـ آلتای) دیللرنده‌کی صایيلر ، بوده‌نتس آلبومی، بوداپشته ۱۸۸٤ ، ص ۳۰٥ متعاقب . ـ اخیراً KSZ ، جلد XVIII ، ص ۱۲٥ متعاقب .

(۱۳۰) بو اولدجه قاریشیق مسئله‌یه ژ . نه‌یمه‌ت‌ده « یاقوت صوتیاتنك اساسلری » اثرنده تماس ایتمکده‌در (ماجار لسانیات بولتنی ، XLIII)

(۱۳۱) مونغولجه‌ده جمع اداتی اوله‌رق S (موغوللرده Z) ب d,t (که اصللری ˣns ˣrs ˣls) حرفلری واردرکه بو قدیم منتها ایچون تورکجه‌ده‌ده ایزلر بولدیغمی ظن ایدییورم مثلا بز ، سز ، biz ، siz ، کوکوس köjüs عثمانلیجه‌ده köküs gögüs göjs göks باقیکز : مونغولجه kökü مه ، جمعی köküs مه‌لر (köküz) ، رامسته‌د ، JSFou ، XXIII ، ۳ ، ص ۲۰

(۱۳۲) و . بانغ، توران مجموعه‌سی ، ۱۹۱۸ ، ص ۲۰۷ .

چین منبعلری «توقوز اوغوز» کلمه‌سنی kiu sing « دوقوز قبیله » دیه ترجمه ایدییورلر . حتی تورکجه منبعلرده بیله ، از جمله تورفان آبده‌لرنده « اوغوز » کلمه‌سی « قبیله » معناسنده اولارق موجوددر (١٣٣). وکلمه عینی معنا ایله موغولجه‌یه‌ده کچمشدر (١٣٤) .

قیرقز اسمندن ماعدا دهاباشقه قوم‌اسملرنده‌ده (sulduz کبی) (١٣٥) بوادات موجود اولوب موغولجه جمع اداتی اولان « ت » ایله تبادل ایدر : تەلەئوس ـ تەلەئوت، (١٣٦) تورغوت ـ تورغود کبی .

شوحالده صوكذکر ایتدیکمز تورکجه ـ موغولجه قوم وقبیله‌اسملری ـ زمرەسنك، اصلی شکللرنده قبیله وبویلرك معین بر کتله‌سنی افاده ایدن جمعلرایکن صوکرادن اسم جمع حالنده‌مفرداوله‌رق‌استعماله باشلاندقلری قبول‌ایدیلمك اقتضا ایدر. ایشته ذکرایتدکلرمزدن ماعدا «تورکمن» «اصلی‌تورك»، «قرقن» (١٣٧) «اصلی‌قرق» شکللری‌ده‌بومیانده‌در. (١٣٨). اسم عددلرك قبیله اسمی اولارق استعماللرینی آنجاق بوصورتله ایضاح ایده‌بیلیرز (دوربه‌د، غوچیت ، دالاد ، تومه‌د، (الخ .)

قرقیزعنوانی بونلره عضوی‌برصورتده ارتباطایدر. بواعتبارایله تورکجه قوم‌اسملرینك الك اسکی برنمونه‌سنی عرض ایتمکده‌در [*] .

[«کوروشی چوما » مجموعه‌سنك بشنجی نومروسنده آلمانجه اولارق انتشار ایتمش اولوب‌راغب خلوصی بك طرفندن ترجمه ایدیلمشدر] .

(١٣٣) ف . و . ق موللر ، اویغوریقا ، II ، ص ٣٤ ، ٣٥ ، ٣٩ ، ٥٤ ٦٠ الخ

(١٣٤) المده‌کی لغتلرده (شـمید ، قوواله‌وسکی ، غولستونسکی) بوکلمه‌یی بوله‌مایورم . فقط سانانغ سه‌تسه‌نده dörbän ogus ترکیبنه راست کلینیور ، ص ١١٤

(١٣٥) قیرغیزجه‌قبیله‌اسملری‌اولان sultu, sult کلمه‌لرینه‌باقیکز: رادلوف، اتنوغرافیك‌اجمال،

(١٣٦) قازاقلرده‌کی teleu زمره‌سنه باقیکز : رادلوف ، اتنوغرافیك اجمال ، ص ٢٧ .

(١٣٧) اسم جمع‌اداتی اولان مان ، من ایچون وامبه‌ری مثاللر ذکر ایدییور : تورك قومی، ص ٣٨٥ .

[*] مدرس نجیب عاصم بکك‌ده بوکا عائد دیکر بر فرضیه‌لری واردر: « قیرغیز » کلمه‌سنی « قیره چیقان ، چیقمغه متمایل اولان » صورتنده ایضاح وعثمانلی تورکجه‌سنده‌کی « خیرسیز» کلمه‌سنی‌ده، بو اصله ربط ایتمکده‌درلر. بونك ایچون هر ایکیسنده مشترك » « ئیز » عنصرینه استناد ایدییورلرکه بو ادات اکثریا تمایل وتوجه معناسنی افاده ایدر . کلمه‌نك قایساق، یعنی‌قاچاق کلمه‌سیله برلکده قوللانیلمه‌سی بو احتمالی یقین درجه‌سنه چیقاره‌جق بر قوتده‌در . بوکا بناءً، خیرسیز کلمه‌سی صوك‌معناده اوله‌رق اصل کوچبه قوملر دکیل ، شهرلیله شمش خلق نزدنده قوللانیلمقده‌در . نته‌کیم، استانبول خلقنجه پك معروف اولان بوکلمه‌نك‌مثلا آنقره یرلیلرنجه تماماً مجهول اولماسی بو خصوصده شایان دقتدر [مترجم]